

נתיב רולי: על דרך דגל

טלי כהן גרבוז משוחחת עם ישראל רולי נתיב, נובמבר 2007

טלי כהן גרבוז: רולי, קראת לספר שלך דרך דגל. זוהי דרך שגם אתה עשית?

רולי נתיב: אכן עברתי כברת דרך ארוכה במהלך העבודה על דרך דגל. התחלתי מעיסוק בתופעה "אנתרופולוגית" כביכול, והגעתי למקומות בלתי צפויים. אני יכול לומר שזו עבודה כנה ואישית. יש בה גם הבנה מדויקת יותר של האפשרויות הגלומות במדיום הצילום.

טלי: תמונות נוף עם דגלים, אבל יש הרגשה שמאחורי תצלומי הדגלים חבויה חוויה פנימית עמוקה.

רולי: בעבודה הזאת קרה לי משהו. אני חושב שזה היה קשור גם בתגובות שקיבלתי מאמנים בני הדור השני, שהבהירו לי שלמעשה אני עוסק בזיכרון ובחרדות הפרטיות שלי. התחלתי לשאול את עצמי, למה רק אני רואה את הדגלים הבלויים המתנופפים בכל מקום. למה נדמה לי שאף אחד אינו מוטרד. פתאום לא הפחיד אותי לראות את הדגלים הקרועים שלי כמטפורה מדויקת לחיינו כאן כפי שאני חווה אותם. בעבודות קודמות שלי עשיתי מאמץ להרחיק עדות. לא עסקתי בחרדות. קשה להיות ניצול שואה שעוסק כל הזמן במלחמת הישרדות. אתה חייב לחיות כל הזמן בתוך חוויה שתשרת את ההישרדות שלך. אותי שירתה הבריחה. מחיקת הזיכרון. הסתרת החרדות.

טלי: בכל זאת צילמת, הצגת עבודות.

רולי: נכון, אבל הייתי איש של המון מסכים. לדוגמה, לפני שנים הצגתי במשכן לאמנות בעין חרוד ובמסגרת תערוכת אוסף מוזיאון תל אביב לאמנות, פרויקט שנקרא אישה שאהבת. זו

הייתה תערוכה יפה של תצלומי עירום. עמנואל בר קדמא כתב כתבת צבע אוהדת בעיתון, אבל אני לא הייתי שם. יצרתי שכבות של מסכים. את תצלומי התערוכה היא הכנתי בפרק זמן קצר מאוד. זו הייתה צורת העבודה שלי: תקופה ממושכת בלי לגעת במצלמה, ואז פרץ של צילום אימפולסיבי, ללא אורך רוח ונשימה, ושוב הפוגה ממושכת. בסדרה דרך דגל אני עובד בפעם הראשונה לאורך זמן, וזה שינוי עצום. כאן ישנו תהליך, יש הרבה ניסוי וטעייה, דו-שיח מתמשך עם התצלומים, והרבה התחשבות בתגובות.

טלי: התגובות מגיעות מקבוצה של אנשים שאתה שולח להם תצלומים בדואר אלקטרוני. זו תופעה מעניינת: עבודה שנבנית מתוך אינטראקציה.

רולי: הייתה כאן עבודה דו-סיטרית עם קבוצת אנשים שדעתם חשובה לי. זו דרך שעידן האינטרנט מאפשר, ואני רואה בה נכס. לפעמים אני מקבל אישורים, אבל לפעמים התגובות הן בגדר תגלית, סוג של הארה שמוליכה לבדיקה של ערוצים חדשים. תגובות שמכוונות אותי וקוראות אותי לסדר. אני מבין שסוג כזה של שיח מתאים לי. אני שולח תצלום, ולא צריך להתעמת פנים אל פנים. נוצר כאן דו-שיח הרבה יותר כן ועמוק.

טלי: כשאדם מחליט לעסוק בצילום, לפעמים מתברר, בדיעבד, שהבחירה לא הייתה לגמרי מקרית. משהו בתפישת העולם, או בהיסטוריה הפרטית, מכוון אותך לצילום.

רולי: המפגש שלי עם הצילום היה מקרי לחלוטין. עבדתי כמדריך במוסד לילדים, המשכורת הייתה עלובה ולצורך השלמת הכנסה התחלתי לפתח תמונות באמבטיה, במכונת הגדלה ישנה. בהמשך נרשמתי לקורס לצילום רפואי, מדעי וטכני במדור ללימודי חוץ ב'טכניון', כי שם לא דרשו ממני תעודות על השכלה פורמלית קודמת, שמעולם לא רכשתי. מאוחר יותר, כשעבדתי במחלקה למדעי הטבע במכללה האקדמית 'אורנים', פנה אלי מנהל המכון להכשרת מורים לאמנות – גיל מוזס – והציע לי ללמד בו צילום. רק חוצפה והעזה שלא

במקומן הביאו אותי להסכים. מצאתי את עצמי, צלם לא-אמן, עובד לצד אמנים כאריה נבון, מיכאל גרוס, יעקב דורצ'ין ואחרים. הסיטואציה כפתה עלי התחברות לאמנות. קראתי טקסטים, הקשבתי לאחרים, למדתי לצטט, ולאט לאט הפכתי את הדברים לשלי. אפילו מצאתי יתרון בנקודת המוצא שלי. בניגוד לאחרים יכולתי לפעול בלי כללי משחק מגבילים. היה לזה גם חיסרון. פעלתי בעולם ללא הקשר, בידע חסר ועתיר פערים.

טלי: מצאת את עצמך בטריטוריה חדשה, עם שפה אחרת.

רולי: כן. היו בצילום שני דברים שגרמו לי להתאהב בו. עד היום אני חושב שצילום לא דורש כישרון. צילום הוא שפה, שאפשר ללמוד אותה. הבנתי שכאן, אם אשקיע, אצליח ללמוד את הקודים ולהפוך את הצילום לשפה שלי. באותן השנים עלה ארצה הצלם יוסף כהן. במפגש אֶתו התגלה לי הפן האקדמי של הצילום. יוסף כהן בא מארצות הברית, והיה תלמידו של מיינור ווייט (White). הכרנו כשהזמנתי אותו ללמד אֶתִי ב'אוהל שרה', מוסד שהפך ברבות הימים למכללת עמק יזרעאל. הוא האיש שנתן לי יד ו'העביר אותי ממדרכה אחת לשנייה'. בביתו גם נחשפתי לאוסף נדיר ועשיר של ספרי צילום, בעיקר צילום אמריקאי. הוא אחד האנשים הנדיבים שהכרתי בחיי. משם כבר למדתי ללכת בכוחות עצמי. הוקסמתי מהגישה הרואה בצילום פעולה אינטואיטיבית, פעולה עוקפת תהליכי חשיבה. אני מצלם בלי לתת לעצמי דין וחשבון, וללא תכנון ומחשבה רבים מדי. רק מאוחר יותר, מול המסך, אני מבין מה צילמתי ולמה. תצלום צריך לחשוף לי משהו על עצמי, על המדיום ועל הנושא, משהו שלא ידעתי קודם. אחרת אין בו טעם. נדמה לי שאני מצטט ומסכים עם דברים שאמר אוצר אמריקאי חשוב לפני.

טלי: סיפרת קודם על חרדה, על הסתתרות מאחורי מסכים.

רולי: כל חיי הדחקתי את סיפור הוריי. לא רציתי להתמודד עם הזיכרון. זה התחיל להיסדק לפני כעשר שנים, כשבני הרביעי, מתן, הגיע לגיל שלוש עשרה, ובבית הספר הכינו עבודות "שורשים". לא ידעתי לספר לו דבר על המשפחה. לא היה לי מושג. ברגע לפני האחרון איתרתי אצל דודי, אחיו של אבי – יהודי חרדי מבני ברק – תצלומים של אימי ואבי משנות השלושים בתוך קופסת נעליים ישנה. מאז, קיבלו הוריי מקום בחיי שלא היה להם קודם לכן. בעקבות התצלומים הגעתי למקורות מידע שיצרו פאזל, אמנם חסר מאוד, אך בכל זאת נודעו לי פרטים חדשים רבים. נשארנו, שני אחיי ואנוכי, עם הרבה חידות לא פתורות. עד היום אין לנו רצף של סיפור, כי לא היה מי שיספר לנו. אבי נלקח לאושוויץ בשנת 1942, וכנראה נרצח באותה שנה. אימי הסגירה את עצמה לגרמנים בשנת 1943, ושרדה את התופת, אך מעולם לא שבה לעצמה. אותנו מסרה לידי זרים, בתקווה שידאגו לנו.

בתום המלחמה אימא מצאה אותנו. זו הייתה חוויה קשה מאוד. הביאו אותנו להאנגר

גדול בתחנת רכבת. המון ילדים, מכל מיני מוסדות ילדים, בתי מחסה ומקומות מסתור. רכבות עמוסות פליטים ששוחררו ממחנות העקורים הגיעו לשם כדי לחפש את ילדיהם. אישה אחת בלויה, מוכה, פרועת שיער ודוחה למראה זיהתה אותי כבנה, כי דמיתי מאוד לאבי. חזרה אלינו אימא, אישה מוכה ואומללה, שלא יכלה לגדל אותנו. כל ילדותנו ונעורינו בבלגיה וגם אחרי עלותנו ארצה בשנת 1949, עברו עלינו בבתי מחסה ובמוסדות ילדים. ברחתי משם שוב ושוב, עד שבגיל חמש עשרה ברחתי בפעם האחרונה, ולא חזרתי עוד. התקיימתי מעבודות מזדמנות, ובגיל שמונה עשרה התייצבתי בלשכת הגיוס והודעתי: הנני לאחר שעלינו ארצה מבלגיה שבה נולדנו וגדלנו, לא ראיתי עוד את אמי. היא לא הייתה דמות נוכחת בהווייתי. פטירתה בשנת 1980 לא הותירה בי כל רגש. באחד מימי השואה הקרינו בטלוויזיה סרט עם האלוף יוסי פלד, שעמו שהיתי תקופה קצרה במוסד ילדים, ואף עלינו יחד ארצה. הסרט תיעד מסע שורשים שעשה עם בנו לבלגיה, שבה עבר את תקופת המלחמה אצל משפחה נוצרית חמה ואוהבת, שהסתירה אותו. משם הם נסעו גם לפולין, שבה נולד ובה גם נספה אביו באושוויץ. באחת הסצנות הוא מספר על החוויה שעבר במפגש עם אמו אחרי המלחמה. אמו הופיעה אצל המשפחה שגידלה אותו בעת המלחמה

ועקרה אותו ממה שחש כגן עדן, אל הגיהנום שלה. הוא לא סלח לה על החיים העלובים שהציעה לו. בסרט שואלת אותו הבמאית איך הוא מרגיש עם זה היום, והוא משיב: "אני לא כועס על עצמי, כי התנהגתי כפי שצפוי מילד שיתנהג, כעסתי עליה ושנאתי אותה. היום, אילו יכולתי לבקש סליחה, הייתי מבקש סליחה על דבר אחד, על זה שלא יכולתי להבין אז, שמה שהחזיק אותה בחיים במחנות היה, שערב ערב כשעלתה על יצועה, חשבה וחלמה על הרגע שבו תפגוש שוב את ילדיה. אולי זה הדבר שנתן לה את הכוח להיאחז בחיים." דבריו אלה הכו בי. בבת אחת הבנתי מה עוללתי לאמי. כמו מכת ברק. אתה לא יודע מה מסתתר בנפשך, עד שפתאום זה צף ועולה. אז אתה מבין שעברת על יד זה כל כך הרבה פעמים, ולא ראית. הייתי זקוק לטריגר הזה. היום יש בי כלפיה, יותר מכל רגש אחר, רגשות צער וחמלה.

טלי: התחלת לצלם דגלים, הלכת דווקא למרחב הציבורי.

רולי: כשהתחלתי בפרויקט, חזרתי שוב על התרגיל שאני כה מנוסה בו. חיברתי רציונל, טענתי להתבוננות אנתרופולוגית בתופעה. בעצם ניסיתי לנמק לעצמי משהו שעשיתי ממניעים אחרים לגמרי. אני חושב שהדגלים הם מטפורה לחרדות שלי, לחלומות שנגוזו. אני מרגיש שהעולם שלי קורס. פתאום אני לא בטוח בשום דבר יותר. הדגלים הקרועים הם לא ביקורת שלי על החברה. אני בא ממקום כואב. דגלים מתפוררים, שפעם נתלו בגאווה גדולה וכל כך מהר הפכו סחבות וכולם ממשיכים בשלהם, כמו בימי פומפיי האחרונים. צילום הדגלים היה מין מסע אָבל.

הצילום שלי אינו אמירה על דגל ישראל, אלא ביטוי למה שהרבה אנשים מרגישים פה. הדגל הזה הגדיר פעם את התקווה שלנו. מראה חזק במיוחד שאני זוכר מהמסע לארץ הוא של שתי הארובות הגדולות של האונייה 'גלילה' שבה עלינו. על כל אחת מהן היה מצויר דגל גדול עם מגן דוד. זה סימל בשבילנו את כל התקוות. הדגל שלנו, לא הבלגי. הארובות האלה היו סימן ההיכר של האונייה. כשמכרו אותה, זה נראה לי מעשה שלא ייעשה.

טלי: צילום הדגלים מזכיר את חווית העליבות במפגש עם אמך.

רולי: כן, עליבות היא משהו שנמצא בפחדים שלי. יש לי קושי גדול עם עליבות. זה מאוד

מפחיד אותי. זה נראה לי משהו שאי אפשר להיחלץ ממנו.